

اعتماد مردم ذره‌ذره خرج شد

گفت‌وگوباد کتر مجید فولادیان درباره فهم مردم ایران از «حریم خصوصی»

دکتر مجید فولادیان در زمره استنادان جوانی محسوب می‌شود که جامعه‌شناسی را محدود به دانشگاه نگرده و به عرصه رسانه، سینما و… نیز پای گذاشته است. آنچه در ادامه می‌خوانید، حاصل گفت‌وگویی درباره اعتماد مردم و حریم خصوصی است.

● **مفهوم «حریم خصوصی» از چه زمانی در جامعه ما مطرح شد؟**
حریم خصوصی در فرهنگ ما ریشه داشته است و نشانه این فرهنگ را می‌توان در طراحی خانه‌های قدیمی و حتی در خانه‌ها دیده؛ به‌عنوان مثال «کلون» در خانه‌های قدیمی برای خانم‌ها و آقایان متفاوت بوده‌است تا صاحبخانه متوجه شود فردی که در خانه را می‌زند، چه جنسیتی دارد. باوجوداین، مردم ایران به‌صورت تئوریک با این مفهوم آشنا نبوده‌اند. شاید از سال ۱۳۷۶ با گفتمان دولت اصلاحات، این مفهوم به شکل اجتماعی تر در فضای رسانه‌ای شکل گرفت و مردم با مفاهیمی نظیر حقوق شهروندی بیشتر آشنا شدند.

● **گفته می‌شود ایرانی‌ها در زندگی همدیگر سرک می‌کنند؛ تا چه حد با این حرف موافق هستید؟**
این عبارات از آن حرف‌های خاص است. وقتی کسی می‌خواهد این وصله‌ها را به‌جامع‌ای بچسباند، ابتدا باید فضای اجتماعی آن جامعه را بررسی کند. برچسب‌هایی از این قبیل را باید در همان نظام اجتماعی که به وجود آمده است، بررسی کنیم. در دوره قدیم، مثلا دوره قاجار، با جامعه‌ای مواجه بودیم که همبستگی درون اجتماعی بسیار زیادی داشت و «محلّه» به‌عنوان یک مفهوم پررنگ، جهان اجتماعی افراد را می‌ساخت. در چنین موقعیتی، معلوم است که افراد یکدیگر را بر نظر می‌گیرند و حتی یکدیگر را کنترل می‌کنند. در دوره قاجار، نهادی به نام «پلیس» به‌معنای امروزی آن وجود نداشته و همین نظارت اجتماعی عاملی برای پیشگیری از جرائم بوده‌است. شاید امروز اسم این کار را فصولی بگذارند، اما نظم جامعه آن دوره در همین سیستم کنترل اجتماعی بود.

● **بگذارید درباره مسائل امروز بپرسم. به نظر تان بی‌اعتنایی مردم به استفاده از پیام‌رسان‌های داخلی، ناشی از بی‌اعتمادی به این پیام‌رسان‌هاست یا مسئولان؟**
مسئله از این کم‌کلان تر است، مقایسه داده‌های پیامپاش ملی سرمایه‌اجتماعی که سال ۹۴ یا سال ۸۴ نشان می‌دهد که اعتماد مردم در حوزه‌های مختلف، به نهاد سیاست مثل آموزش و پرورش، نیروی انتظامی، قوهقضائیه و به همه نهاد‌های حاکمیتی به‌شدت کاهش پیدا کرده‌است. تضاد دولت/ ملت در جامعه ما ریشه تاریخی دارد، اما اول انقلاب، این تضاد میان ملت و حاکمیت به‌شدت کاهش پیدا کرد و این سرمایه اجتماعی و اعتماد مردم بعداز سال ۶۸ ذره‌ذره توسط دولت‌ها خرج می‌شود تا اینکه به دوره دولت «عدالت و مهرورزی» می‌رسیم. در آن دوره، سرمایه اجتماعی تقریبا تمام می‌شود.

● **به نظر تان انتشار عس‌ها از حریم خصوصی افسراد مشهور در فضای رسانه‌ای و در رقابت‌های سیاسی به اعتماد مردم لطمه می‌زند؟**

همه این مسائل روی اعتماد مردم تأثیر می‌گذارد. حتما در اتوبوس و تاکسی شنیده‌اید که مردم می‌گویند «همه مسئولان بد هستند!» درصورتی که واقعیت امر این نیست؛ مگر تمام قاضی‌ها و مسئولان مملکت ما فاسد هستند؟! اتفاقا تعداد زیادی آدم خوب در تمام قسمت‌ها حضور دارند. اعتماد مردم باتوجهبه برساختی که در رسانه‌ها شکل گرفته و فسادهایی که عیان شده، کاهش پیدا کرده‌است. یکی از عواملی که روی افزایش بی‌اعتمادی تأثیر داشته، ورود به حوزه خصوصی شهروندان بوده که بارها اتفاق افتاده‌است.

● **این بی‌اعتمادی ناشی از نقض حریم**

خصوصی، در گذشته هم ریشه دارد؟

بی‌اعتمادی مردم نه فقط به‌خاطر رفتار حاکمیت در قبال حریم خصوصی، بلکه در سایر حوزه‌ها نیز ریشه دارد. وقتی اعتماد مردم به کلیت نهاد‌های حاکمیت کاهش می‌یابد، ایسن بی‌اعتمادی در تمام حوزه‌ها از جمله حریم خصوصی تسری پیدا می‌کند. بی‌اعتمادی یک بازل بزرگ است؛ این‌گونه نیست که بگوییم مردم در یک قسمت اعتماد دارند و در بخشی دیگر ندارند. درحقیقت اصلا لازم نیست به حریم خصوصی مردم ورود شده باشد، یا مردم پیش‌زمینه‌ای منفی در این مسئله تجربه کرده باشند. وقتی اعتماد به نهاد‌های حاکمیتی کاهش پیدا کرده باشد، در این حوزه نیز پیامدهایی را می‌بینیم.

● **به نظر تان چرا مردم حاضرند اطلاعاتشان در پیام‌رسان خارجی باشد، اما در پیام‌رسان داخلی نه؟!**

تصور مردم این است که اگر خارجی‌ها اطلاعاتشان را داشته باشند، خطری آن‌ها و جامعه ایران را تهدید نمی‌کند. البته این تحلیل اشکال دارد؛ زیرا این داده‌انبوه (big data) از کشور، در تحلیل مسائل زیادی کاربرد دارد و از طریق آن می‌توانند اقدامات زیادی علیه ایران برنامه‌ریزی و اجرا کنند، اما مردم این آگاهی را ندارند. مردم معتقدند اطلاعاتشان به کار خارجی‌ها نمی‌آید، اما حاکمیت از این داده می‌تواند استفاده کند. مردم اعتماد نمی‌کنند، چون حاکمیت را به خود خیلی نزدیک می‌بینند.

● **آموزش را تا چه اندازه در این زمینه مهم می‌دانید؟**

آموزش هم مؤثر است، اما نه به تنهایی. باید یک گفتمان سیاسی درباره این موضوع، نظیر آنچه درباره مفهوم «جامعه مدنی» شکل گرفت پدید آید. ازطریق گفتمان، تعریف مسائل حریم خصوصی شکل می‌گیرد. وقتی برای این موضوع گفتمان شکل بگیرد، حریم خصوصی تبدیل به مطالبه عمومی مردم می‌شود، کما اینکه همین الان هم حریم خصوصی در فضای مجازی تبدیل به مطالبه مردم شده‌است.

● **و حاکمیت‌ها باید همراه با مردم به این مسئله بیشتر توجه کنند.**

بله دقیقا. خواست مردم، حاکمیت را وامی‌دارد تا به نیازشان پاسخ دهد. فتوای مقام معظم رهبری نیز دقیقا پاسخی به شبهات مردم بود. رهبری فهمیدند مردم سؤال و شبهه دارند و ایشان به سؤال مردم پاسخ دادند.

● **به نظر تان این حساسیت عمومی به تصویب قوانین جدید در حوزه حریم خصوصی منجر می‌شود؟**
این فعالیت رسانه‌ای شما و خواست عمومی به‌مرور منجر به وضع قوانین هم می‌شود؛ مثلا ماجراهای ناگواری که برای کودکان اتفاق افتاد، افکار عمومی را حساس کرد و نماینده‌های مردم در مجلس شسورای اسلامی درصدد ارائه پاسخی به این حساسیت برآمدند و قوانینی برای حمایت از زنان و کودکان در مجلس و دولت طرح و بررسی شد. این فرایند در تمام دنیا اتفاق افتاده و هنوز هم این روند جاری است. اگر حاکمیت به‌خواست مردم پاسخ ندهد، بی‌اعتمادی مردم بیشتر می‌شود و این امر، نشان‌دهنده لزوم توجه به‌خواست مردم است.

● **نقش رسانه‌های رسمی را در این فنوا چطور ارزیابی می‌کنید؟ گاهی رسانه‌ها در ایران مدام حریم خصوصی افراد را نقض می‌کنند.**

همین که حقوق فردی در ایران مطرح شود و بر حق فردی بیشتر تأکید شود، فردگرایی در ایران به وجود می‌آید. آدم‌ها برای خودشان موقعیت و حریم قائل می‌شوند و کم‌کم قوانین برای حریم افراد شکل می‌گیرد. این مسیری است که حرکت در آن به‌مرور شکل می‌گیرد. یادمان باشد این اتفاقات و قوانین در کشورهای اروپایی نیز یک‌شبه شکل نگرفته و سال‌ها زمان برده‌است و حقوق خیلی از افراد نقض شده تا این قوانین شکل گرفته‌است. ●

پرونده‌ای درباره حریم خصوصی از منظر حقوقی، جامعه‌شناختی و مذهبی

مسعود سلطانی‌ا حریم خصوصی، عبارت آشنایی است که این روزها مدام به گوشمان می‌خورد. فیلتر شدن تلگرام باعث شده است پای مسئله «حریم خصوصی» به‌گفت‌و‌گوهای روزمره مردم باز شود. بعضی افراد نیز که تا پیش از این، کمترین توجهی به‌اهمیت پیام‌هایشان نداشتند، امروز حرف از لزوم امنیت در حریم خصوصی و فضای

از دکتر عباس شیخ‌الاسلامی، رئیس سابق دانشگاه آزاد اسلامی مشهد و استاد حقوق این دانشگاه این روزها، کسوت مشاور حقوقی شهردار را هم برعهده گرفته‌است. در این گفت‌وگو دکتر شیخ‌الاسلامی به سؤالاتی مبنی بر اینکه «حریم خصوصی مردم در قوانین جمهوری اسلامی تا چه حد به رسمیت شناخته شده‌است؟» پاسخ می‌دهد.

● **خیلی از کارشناسان معتقدند قوانین حریم خصوصی در ایران پراکنده و ناکافی است. ارزیابی شما از این موضوع چیست؟**
این‌گونه نیست که در قوانین ایران به مسئله حریم خصوصی اشاره‌ای نشده باشد. قانون اساسی و همچنین سایر قوانین، مثل آیین‌دادرسی کیفری، به مسائل مربوط با حریم خصوصی نظیر شنود و ورود به مسکن و حریم شخصی پرداخته‌اند. در قانون جزا هم مواد متعددی در این زمینه بیان شده‌است. بسیاری از کارشناسان حقوقی معتقدند باتوجه‌به اهمیت حریم خصوصی، بهتر است قانون مستقلی برای آن نوشته و حقوق شهروندی در آن پرنگ شود. همچنین خوب است که مثل بعضی کشورهای غربی، یک کمیسیون‌هایی برای حمایت از این قانون تأسیس شود تا مردم شکایت‌هایشان را به‌جای دادگاه به آن ارجاع دهند. باوجوداین، جمع‌بندی من این است که ما در این حوزه قانون داریم، ولی چون قوانین پراکنده و ذیل عناوین دیگر است، یادگیری این قوانین برای مردم عادی پیچیده‌است.

● **یعنی در حوزه حریم خصوصی، کشور ما خلأهای قانونی دارد؟**
بله همین‌طور است. برای مثال، درباره مسئله دوربین‌ها هیچ قانونی نداریم. قانون مشخص کرده‌است که اصناف گوناگون مثل فروشندگان لباس یا حتی یک وکیل در دفتر کارش تا چه حد مجازند دوربین نصب کنند؛ حتی در آسانسور، خیابان‌ها و سر کلاس‌های دانشگاه و… دوربین مداربسته گذاشته می‌شود. نمی‌خواهم بگویم مردم، حق نصب دوربین دارند یا ندارند؛ مسئله این است که قانون در این حوزه سکوت کرده‌است. عکس هر فرد جزو حریم خصوصی اوست. بعضی کشورها مثل انگلستان، آیین‌نامه‌ها و قوانین خاصی برای دوربین‌ها دارند، حتی در بعضی کشورها برای نصب آیفون تصویری نیز، قانون وجود دارد و هر کسی، اجازه نصب این‌گونه وسایل را ندارد. در کشور قوانین پراکنده در حوزه حریم خصوصی داریم و قانون اساسی نیز

● **عکسی خصوصی از شخصیتی که در دولت مسئولیتی داشت، منتشر شد و رسانه‌ها در سطح و وسیع، آن عکس را بازنشر کردند که به خروج آن فرد از دولت و کشور منجر شد. در این ماجرا رفتار رسانه‌ها غیرقانونی نبود؟**
در دیگر کشورها انتشار عکس بدون اجازه جرم‌انگاری شده‌است، اما در کشور ما این‌گونه نیست. بارها در این زمینه مشکلاتی به‌وجود آمده‌است. در دیگر کشورها، قوانین سختی در این زمینه وجود دارد، اما این پرونده‌ها را کیفری نمی‌کنند و با مجازات پاسخ نمی‌دهند. در سایر کشورها، کسی را که مرتکب چنین جرمی شده‌است، مجبور به جبران خسارت معنوی فرد آسیب‌دیده می‌کنند. ایسن درحالی است که در کشور ما اگر به کسی توهین شود، متهم محکوم به مجازات یا پرداخت نقدی می‌شود اما جزای نقدی به خزانه دولت واریز می‌شود.

● **پس لزوم بازنگری در قوانین کشور در این زمینه محرز است؟**
دنیای قدیم، دنیای تکلیف‌مدار بود، اما دنیای امروز به‌سمت حق‌مداری پیش می‌رود. کشور ما نیز باید در این زمینه به‌روز شود. البته در تعیین حریم خصوصی مسائل فرهنگی نیز مؤثر است و الزاما قوانین کشورهای مترقی مثل فرانسه، برای ایران مناسب نیست. باوجوداین باید در این زمینه اصلاح قوانین را شروع کنیم. البته معتقدم که در این فرمزی در این زمینه داشته باشیم و آن، جرم‌انگاری است. به‌جای جرم‌انگاری باید به‌سمت جبران

مجازی می‌زنند. ماجرای پیام‌رسان‌ها و شبکه‌های اجتماعی در هفته‌های اخیر بیش از آنکه مسئله‌ای فنی و تکنولوژیکی باشد، تبدیل به مسئله‌ای اجتماعی، حقوقی و امنیتی شده‌است. برخی کارشناسان، تداوم فعالیت مردم در تلگرام را نشانه بی‌اعتمادی آن‌ها به پیام‌رسان‌های داخلی می‌دانند. باوجوداین، اعتماد مردم به‌نظام جمهوری اسلامی را می‌توان از نشانه‌های مختلف نظیر شرکت در

انتخابات و همراهی با دولت در زمینه‌های گوناگون دریافت؛ اما چرا مردم در این زمینه با حاکمیت کمتر همراهی می‌کنند؟ مگر قوانین جمهوری اسلامی به اندازه کافی از حریم خصوصی شهروندان حمایت نکرده‌است؟ مگر قوانین ایران در حوزه فضای مجازی و حقوق شهروندی به نیاز مردم پاسخ نمی‌دهد؟ این‌ها سؤالاتی است که از دکتر عباس شیخ‌الاسلامی، استاد حقوق دانشگاه

آزاد مشهد پرسیدیم. دیگر محور گفت‌وگو، این است که «میزان اعتماد مردم ایران به حاکمیت در چند دهه اخیر چه تغییراتی داشته‌است؟» این سؤال را دکتر مجید فولادیان، استاد جامعه‌شناسی دانشگاه فردوسی، پاسخ داده‌است. همچنین در این پرونده حجت‌الاسلام علیزاده، عضو مجمع روحانیون مبارز خراسان، درباره جایگاه حریم خصوصی در دین اسلام یادداشتی نوشته‌است. ●

«حریم خصوصی» قانون مستقل می‌خواهد

گفت‌وگوبا دکتر عباس شیخ‌الاسلامی درباره جایگاه «حریم خصوصی» در قوانین ایران

خسارت معنوی و روحی برویم. باید از برخی مجازات‌های جایگزین استفاده کنیم، مجازات‌هایی که بازدارندگی و اثرگذاری آن می‌تواند از مجازات، پرونده‌سازی و جرم‌انگاری بیشتر باشد.

● **بسیاری از کشورها درباره شنود قوانین سختی دارند. برای مثال اتحادیه اروپا این تصویب قانون شنود در انگلستان ممانعت کرد. قوانین کشور ما را در این زمینه چگونه ارزیابی می‌کنید؟**

در اصل قوانین ما اجازه شنود را نمی‌دهد، اما در عمل، مردم حس می‌کنند که این قوانین رعایت نمی‌شود. طبق قانون، شنود تنها با اجازه مقام قضایی امکان‌پذیر است، اما کسانی که به امکانات شنود دسترسی دارند ممکن است منتظر این دستورات نمانند و گاهی سوءاستفاده‌هایی بشود. این مسئله صرفا درباره ایران نیست، اما در کشور ما این مسئله شکل جدی‌تری به خود گرفته‌است و باعث شده گاهی حتی مردم عادی و دانشجویان احساس کنند که تلفنشان در حال شنود است، که این موضوع غیرواقعی است و بیشتر جنبه شوخی دارد. اما این واقعیت، نشانه‌ای از بی‌اعتمادی مردم است. بهتر است در زمینه ایجاد محدودیت برای مسئولان نیز قانون‌گذاری شود. من از فرانسه مثال نمی‌زنم؛ از کشور عراق برای مثال می‌زنم. در عراق، اگر قرار باشد منزل یک وکیل نقضش شود، مسئولان قضایی باید از دبیر کانون و کلا اجازه بگیرند. یعنی نقض مقامات محلی و سمن‌های مردمی در پیگیری‌های قضایی در نظر گرفته شده‌است تا از قدرتی که ازطریق قانون در اختیار مقامات قضایی و پلیس گذاشته شده‌است، سوءاستفاده نشود.

● **تاکنون اسناد حریم خصوصی افراد بسیاری در رسانه‌های منتشر شده‌است. آیا بررسی شده‌که این شنودها با دستور قاضی بوده و اصلا راهی برای تشخیص آن گذاشته شده‌است یا خیر؟**

مطالبی ازسوی بعضی مسئولان بیان شد که به‌صراحت خلاف قانون اساسی بود. این نشان می‌دهد که حتی مسئولان ما در سطح وزیر از قوانین موجودبی‌اطلاع هستند. اصل ۲۵ قانون اساسی می‌گوید: «بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشاشن مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آن‌ها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است، مگر به حکم قانون». حتی ضبط مکالمات مخابرات

بدون اجازه به حریم افراد را بسیار قبیح شمرده‌است. اما مسئله مهم دیگر در این زمینه، نقض حاکمیت در حفاظت از اسناد و حریم خصوصی مردم است. قانون اساسی در این زمینه تکلیف را به‌خوبی مشخص کرده‌است، اما رفتارهای خلاف قانون ازسوی کسانی که خود باید اجراکننده قانون باشند، زیاد دیده می‌شود. بارها دیده شده‌است که مسئولان امر، ابتدایی‌ترین اطلاعاتی از قوانین ندارند یا بدتر از آن، وقتی به قانون نمی‌نهند. مراکز نظارتی، سازمان‌های رسانه‌ای و حتی ائمه جمعه و سخنرانان مطرح، چون خود را در جایگاه قضاوت قرار می‌دهند، گاهی حریم خصوصی افراد یا گروه‌ها را زیر پای گذارند یا در جهت منافع سیاسی خود سعی در تخریب و چهره‌گره‌های رقیب می‌کنند.اگر حاکمیت می‌خواهد جامعه به سمتی برود چنین شرایطی لازم‌است همه دستگاه‌ها نیز رسانه‌ها به امور اخلاقی پایبند باشند. به‌طورکلی هر کس به اندازه شمع تأثیرگذاری خود باید نکات اخلاقی را رعایت کند؛ در آن صورت دیگر نیازی به این همه ستاد و سازمان و نهاد فرهنگی هم نیست که بودجه بیت‌المال را حیث و میل کنند. ●

مشاغل حکومتی، به حبس از دو ماه تا سه سال محکوم می‌شوند.»

این قوانین خوب وجود دارد، اما مسئله این است که برای شکایت از قوهقضائیه باید به خود قوه‌قضائیه مراجعه کنیم. این درحالی است در اروپا، دادگاه‌های محلی، دادگاه نظارت بر قانون اساسی و بعد از آن دادگاه اروپایی حقوق بشر وجود دارد؛ یعنی وقتی شهروندی به حکم دادگاه محلی اعتراض داشته باشد، پرونده او به دادگاه قانون اساسی می‌رود و در مرحله‌نهایی به دادگاه اروپایی حقوق بشر، که یک دادگاه کامل است، ارجاع داده می‌شود. حقوق بشر در کشورها اروپایی نیز نقض می‌شود، اما مسئله مهم این است که مرجعی برای رسیدگی به اعتراض‌های مردم به احکام دادگاه‌ها وجود دارد.

● **کشور ما قوانین خوبی دارد، اما باید برای رسیدگی بهتر دو کار انجام شود؛ اول تشکیل دادگاه نظارت بر قانون اساسی با قنات قوی که در این دادگاه صدق‌دان‌های بزرگ و سالمی نظیر دکتر کاتوزیان و دکتر کاشانی حضور داشته باشند (البته بعضی از کارشناس معتقدند برای تشکیل این دادگاه باید قانون اساسی اصلاح شود، کار دوم این است که روی آموزش بیشتر کار کنیم. ●**

حجت‌الاسلام علی‌اکبر علیزاده فعال فرهنگی و اجتماعی

که حریم‌ها حفظ شود، باید جلو دست‌اندازی به حریم خصوصی افراد در نتیجه پایدمل شدن حریم اجتماعی را بگیرد. در شرع مقدس و در رفتار ائمه اطهار(ع) نمونه‌هایی بسیاری در این زمینه به چشم می‌آید که این بزرگان با سخن‌چین‌ها به‌شدت برخورد کرده‌اند. ائمه معصوم(ع) نه‌تنها اجازه نقض حریم خصوصی

برخی فرم‌های استخدام هم تجسس در حریم خصوصی است

که در قیاس با دیگر امور عبادی، روی این زمینه تأکید کمتری می‌شود. اساسا دین مبین اسلام روی مسئله حق‌الناس سخت‌گیری‌های بیشتری دارد و از آنجا‌که مسئله ورود به حریم خصوصی مردم، منجر به پایمال شدن حق‌الناس می‌شود، اسلام در این امور محکم ایستاده‌است و تجسس، افشاگر ی و ورود

روزنامه شهروارمید ورزشکی

SHARAPANLINEF شماره ۴شنبه ۲۲ شهریور ۱۳۹۳ ۲۸ شهریور ۲۵۸۸

